

การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้าง คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน

Learning Management According to Yonisomanasikāra Principles to Enhance Learners' Desirable Characteristics

พรภิรมย์ ยอดบุญ

Pornpirom Yodboon

สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Teaching Social Studies Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: pornpirom.yod@mcu.ac.th

Received April 4, 2022; Revised May 3, 2022; Accepted June 24, 2022

บทคัดย่อ

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพและสมรรถนะตามที่หลักสูตรกำหนด และเพื่อให้การจัดการเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนาผู้เรียน ผู้เขียนจึงได้นำเสนอหลักโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นหลักการคิดที่ทรงคุณค่าในทางพระพุทธศาสนานำมาประยุกต์กับการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้สิ่งต่าง ๆ ตามกระบวนการเรียนรู้ที่เขาถนัด ร่วมกับกิจกรรมในชั้นเรียน ดังนั้น ครูผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้โดยยึดหลักโยนิโสมนสิการ 10 วิธี ปลุกเร้าคุณธรรม ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติบ่อย ๆ อย่างต่อเนื่อง จนเป็นนิสัย พร้อม ๆ กับจุดเน้นของกลุ่มสาระการเรียนรู้ คือ (1) ชั้นนำ (2) ชั้นสอน (3) ชั้นสรุป ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ คือ ผู้เรียนจะพัฒนาทักษะทางการคิด การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม ตลอดจนนำความรู้และความเข้าใจไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้; โยนิโสมนสิการ; คุณลักษณะอันพึงประสงค์

Abstract

Learning management is an important teaching and learning process in developing learners to have quality and competency in accordance with the curriculum and for the most effective learning management in the development of learners. The author therefore presents the Yonisomanasikāra principle, which is a valuable concept in Buddhism, to be applied to learning management to improve the desirable features of learners. By giving an opportunity

to the students to know things according to the learning process that it is good. With school activities. As a consequence, teachers can manage Yonisomanasikāra-based learning in 10 ways to encourage morality, allowing learners to practice frequently and continuously until it becomes a habit, along with the focus of the learning subject groups, which are (1) the introduction stage, (2) the teaching stage, (3) the conclusion stage. The outcomes that learners will receive from managing learning according to the Yonisomanasikāra principle is that students will develop skills in thinking, decision-making and problem-solving correctly and the application of knowledge and understanding in order to live happily.

Keywords: Learning management; Yonisomanasikāra; Desirable Characteristics

บทนำ

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 และมาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัด (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2560) เป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศ โดยต้องการเน้นให้ผู้เรียน เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทางด้านร่างกาย สติปัญญา และความรู้แล้ว ยังเน้นความสมบูรณ์ทางด้านจิตใจ โดยเน้นเรื่องของคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้นั้น ต้องพัฒนาทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีระเบียบวินัย ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนา และดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

ปัจจุบันเด็กและเยาวชนไทยยังมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสังคมหลายประการดังที่ปรากฏตามสื่อและสภาพเหตุการณ์จริงที่เราพบเห็นอยู่ในสังคม ปัญหาที่น่าเป็นห่วงมาก คือ การไม่ชอบเรียนหนังสือ หนีเรียน หมกมุ่นอยู่กับสื่อที่ไม่เหมาะสมและการทะเลาะวิวาท ทั้งนี้ปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง คือ สถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษา ครอบครัวเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและบุคลิกภาพของเด็กและเยาวชน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พ่อ แม่ผู้ปกครอง ครู และผู้บริหารการศึกษาที่อยู่ใกล้ชิดกับผู้เรียน และมีหน้าที่ โดยตรง ต้องทำหน้าที่อบรม สั่งสอนและให้ความเอาใจใส่ดูแลเด็กมากขึ้นและจริงจังอย่างต่อเนื่องตลอดจนต้องทำความเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวเองกับสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงได้ เพื่อสามารถนำพาเด็ก ๆ เหล่านั้นให้เดินไปในทิศทางที่ถูกต้องต่อไป (สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2558)

การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการคิด การกระทำไว้ในใจโดยอันแนบคาย มีการใช้สติพิจารณาไตร่ตรองโดยละเอียดรอบด้าน ประกอบด้วยเหตุและผลอันสมบูรณ์ที่สุด ซึ่งกระบวนการคิดเช่นนี้เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบ ระเบียบ ตรงตามสภาพความเป็นจริง ตามเหตุตามปัจจัย และสามารถจำแนกแยกแยะออกมาอธิบายให้เห็นได้อย่างชัดเจนซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2549) ได้อธิบายการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการไว้ 10 วิธี ได้แก่

(1) การคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย (2) การคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ (3) การคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา (4) การคิดแบบแก้ปัญหา (5) การคิดแบบอรรถธรรม-สัมพันธ์ (6) การคิดแบบคุณโทษและทางออก (7) การคิดแบบรู้คุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม (8) การคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม (9) การคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน (10) การคิดแบบวิภาษวาท ซึ่งลักษณะการคิดดังกล่าว มีความเชื่อมโยงอาศัยและสัมพันธ์กัน เมื่อต้องเจอกับเหตุการณ์ต่าง ๆ การแก้ปัญหา จึงต้องมีการบูรณาการวิธีการคิดมาผสมผสานกัน เพื่อค้นหาทางออก หรือแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง อีกทั้งการคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นวิธีคิดถูกต้อง มีระเบียบ มีเหตุผล เร้ากุศล นอกจากนี้ยังเป็นวิธีการสอนที่มีลักษณะบูรณาการหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ หลักการแนะแนว และหลักการสอนอย่างผสมผสานกันได้อย่างลงตัว โดยมุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรที่ดีให้แก่ผู้เรียน ครูและผู้เรียนมีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดี ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก ซึ่งส่งเสริมและปลูกเร้าให้เกิดความเชื่อมั่นในตัวครูผู้สอน ในสาระการเรียนรู้จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตัวผู้เรียน โดยเน้นการคิดวิเคราะห์อย่างมีระบบ เป็นวิธีการแห่งปราชญ์ในการแสวงหาความรู้ การคิดเป็น ทำเป็น และการแก้ไขปัญหา (สุนน อมรวิวัฒน์, 2530) ดังนั้น การจัดเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ จะเป็นการเพิ่มกระบวนการฝึกคิดวิเคราะห์ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

บทความนี้นำเสนอ การจัดการเรียนการสอนตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ผู้เขียนจึงได้นำเสนอหลักโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นหลักการคิดที่ทรงคุณค่าในทางพระพุทธศาสนานำมาประยุกต์กับการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้

ความหมายของการจัดการเรียนรู้

Hills (1982) ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการให้การศึกษากับผู้เรียน ซึ่งจะต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวช (2542) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่เป็นระบบระเบียบที่ครอบคลุมทั้งหมด คือ เริ่มตั้งแต่การวางแผน การจัดการเรียนการสอน จนไปถึงการประเมินวัดผล ประเมินผล

สุวิทย์ มูลคำ (2549) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ คือ สภาพการเรียนรู้ที่กำหนดขึ้นเพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายหรือจุดประสงค์การเรียนการสอนที่กำหนด ซึ่งหมายความรวมถึงรูปแบบการสอน วิธีสอน และเทคนิคการสอน

กระทรวงศึกษาธิการ (2551) สรุปไว้ว่า การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ผู้สอนจึงต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามที่ระบุไว้ใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ พร้อมทั้งปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทักษะต่าง ๆ เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดเป้าหมายของหลักสูตร

วิชย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนา (2563) กล่าวว่า การเรียนรู้ (Learning) คือ กระบวนการหรือวิธีการที่ผู้เรียนใช้ในการสร้างความรู้ความเข้าใจเชิงลึก (Deep learning) ให้กับตนเองผ่านการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีเป้าหมาย มีความใฝ่ฝัน (Passion) ที่จะประสบความสำเร็จในการเรียนรู้นั้น ๆ ด้วยเหตุนี้ การจัดการเรียนรู้จึงเป็นหัวใจสำคัญของการที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ผู้สอนต้องให้ความสำคัญและเอาใจใส่ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ 3 ประการ ได้แก่ (1) จุดประสงค์การเรียนรู้ (2) กระบวนการเรียนรู้ และ (3) การประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ คือ สภาพการเรียนรู้ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนไปสู่เป้าหมายหรือจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้มีการวางแผนการจัดการเรียนรู้จนถึงการประเมินผล ซึ่งในการจัดการเรียนรู้มีความสัมพันธ์และมีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อมและผู้สอนกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งความสัมพันธ์และการมีปฏิสัมพันธ์ก่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ที่ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ใหม่นั้นไปใช้ได้

ความสำคัญในการจัดการเรียนรู้

ยุพิน ศิริพละ (2537, อ้างถึงใน ประกาศิต อานุภาพแสนยากร, 2555) ได้ระบุถึงความสำคัญในการจัดการเรียนรู้ว่า เป็นกระบวนการพัฒนาผู้เรียนที่สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์และสังคม การจัดการเรียนรู้และการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กันการจัดการเรียนรู้มีความสำคัญ ดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้เร็วขึ้น จุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวผู้เรียน 3 ประการ คือ ความรู้ ทักษะ และเจตคติ ดังนั้นในการสอนของผู้สอนที่มีการวางแผนไว้อย่างมีเป้าหมาย ย่อมจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

2. การจัดการเรียนรู้ช่วยให้จุดมุ่งหมายการจัดการศึกษ บรรลุผล จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาต้องการให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดีและมีความสุข ดังนั้น ในการสอนจึงต้องใช้วิธีการสอนหลายรูปแบบผสมผสานกัน ใช้เทคนิคการสอน และใช้จิตวิทยาเพื่อช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

3. การจัดการเรียนรู้ช่วยพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้เป็นขั้นตอนสำคัญขั้นหนึ่งของกระบวนการพัฒนาหลักสูตร คือ ในขั้นการนำไปใช้ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด คือ การเปลี่ยนแปลงตัวผู้สอนจากผู้สอนมาเป็นผู้ชี้แนะผู้เรียนให้เป็นคนดี เข้าถึงองค์ความรู้มีความสามารถในการคิด นำความรู้มาแก้ปัญหา เมื่อพฤติกรรมการสอนของผู้สอนและพฤติกรรมเรียนของผู้เรียนเปลี่ยนแปลงกันได้ว่าการเรียนการสอนได้ช่วยพัฒนาหลักสูตร

4. การจัดการเรียนรู้เป็นการสร้างแบบอย่างให้กับผู้เรียนในการคิดการทำ ผู้สอนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นอย่างมาก ทั้งด้านวาจา ความคิด บุคลิกภาพและความประพฤติ การกระทำของผู้สอนจะอยู่ในสายตาผู้เรียนตลอดเวลา ผู้เรียนจะเลียนแบบผู้สอนโดยไม่รู้ตัว ดังนั้น ผู้สอนจึงต้องพัฒนา

ตนเองอยู่เสมอเพื่อให้ลูกศิษย์ซึมซับสิ่งที่ได้จากตัวผู้สอน เช่น การตรงต่อเวลา การพูดจาชัดเจน การแสดงความคิดเห็นที่ตรงไปตรงมา สุภาพเรียบร้อย เป็นต้น

5. การจัดการเรียนรู้เป็นการเสริมสร้างความรู้ ผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะหรือแนะแนวทางให้ผู้เรียนได้ค้นคว้าหาความรู้โดยการสังเกต สืบถาม ทดลอง วิเคราะห์จนพบคำตอบ ซึ่งเป็นวิธีการให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง

6. การจัดการเรียนรู้พัฒนาความเป็นมนุษย์ทุกด้าน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้เน้นให้การจัดการเรียนรู้ต้องพัฒนาคุณภาพมนุษย์ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย จิตใจสติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม ค่านิยม การประพฤติปฏิบัติ ฯลฯ เพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์” โดยคาดหวังว่า คนที่มีคุณภาพนี้จะทำให้สังคมมีความมั่นคง สงบสุข มีความเท่าเทียมกัน เจริญก้าวหน้าทันโลก แข่งขันกับสังคมอื่นในเวทีระหว่างประเทศได้ คนในสังคมมีความสุขมีงานทำรวมถึงสามารถประกอบอาชีพ การงานอย่างมีประสิทธิภาพ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ (2557) ได้ระบุความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ว่า การจัดการเรียนรู้เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียน ตั้งใจเรียน และเกิดการเรียนรู้ขึ้น การเรียนของผู้เรียนจะประสบความสำเร็จได้ ขึ้นอยู่กับการจัดการเรียนรู้ที่ดีของผู้สอน หากผู้สอนมีทักษะในการจัดการเรียนรู้ที่ดีและเหมาะสม จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้ ดังนี้ (1) มีความรู้และความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียน (2) เกิดทักษะในการเรียนรู้ (3) มีทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียน (4) สามารถนำเอาความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ (5) สามารถต่อยอดความรู้เดิมไปสู่การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ต่อไปได้

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้นั้นมีความสำคัญที่ก่อให้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมจากการได้รับการฝึกฝน และองค์ความรู้ ซึ่งช่วยให้จุดมุ่งหมายในด้านการจัดการศึกษา การพัฒนาหลักสูตร การสร้างแบบอย่างให้กับผู้เรียนในการคิดการทำการเสริมสร้างความรู้ และช่วยพัฒนาความเป็นมนุษย์ทุกด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้ให้ความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ว่า หมายถึง คุณภาพของผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม เป็นค่านิยมที่สถานศึกษากำหนดขึ้นเพิ่มเติมจากที่กำหนดไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้การเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาในองค์รวม ทั้งด้านสติปัญญาและคุณธรรม อันจะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงสงบสุขในสังคมโดยรวม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554)

กระทรวงศึกษาธิการ (2554) ได้ให้ความหมายคุณลักษณะอันพึงประสงค์ว่า หมายถึง คุณลักษณะที่สังคมต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนในด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ทั้งในฐานะพลเมืองไทยและพลโลก

ราชบัณฑิตยสถาน (2556) ได้ให้ความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ว่า หมายถึง เครื่องหมายหรือสิ่งที่ชี้ให้เห็นความดี หรือลักษณะประจำ

โดยสรุปแล้ว คุณลักษณะอันพึงประสงค์ หมายถึง คุณลักษณะในด้านการมีคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก ที่ดีงาม ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน อันจะนำไปสู่ความมั่นคงสงบสุขและเจริญก้าวหน้า ในการพัฒนา ชุมชน สังคมและประเทศชาติ เป็นการฝึกและอบรมบุคคลให้รู้จักระเบียบข้อบังคับของสังคม ให้บุคคลสามารถควบคุมตนเองและอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างสงบและมีความสุข

ความสำคัญของคุณลักษณะอันพึงประสงค์

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้สรุปการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม การจัดการกระบวนการเรียนรู้ต้องผสมผสานศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เช่น ความรู้เกี่ยวกับตัวเอง ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีดิจิทัล ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การประกอบสัมมาชีพ และการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุข โดยต้องบูรณาการองค์ความรู้ให้ผสมผสาน เหมาะสมกัน พร้อมทั้งปลูกฝังศีลธรรมอันดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้ครอบคลุมทุกวิชา โดยให้โรงเรียนดำเนินการประเมินผู้เรียน โดยเริ่มจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรม การเข้าร่วมกิจกรรม และการทดสอบ ควบคู่ไปกับการจัดการเรียนรู้ ให้มีความเหมาะสมสมดุลกันในทุกระดับ (สำนักนายกรัฐมนตรีย, 2545)

ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงมีนโยบายปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ โดยขยายโอกาสทางการศึกษาให้ประชาชนทุกกลุ่มได้รับการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพครอบคลุมทั่วทั้งประเทศ โดยตระหนักถึงการพัฒนาประชาชนในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านความพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา นอกจากนี้ยังได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนตระหนักและเห็นความสำคัญในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความเห็นเสมอมาอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตามหลักประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งมั่นในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนี้ (1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ คือ การเป็นพลเมืองดี รักษาความเป็นไทย ยึดมั่นในชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ (2) ซื่อสัตย์สุจริต คือ การดำรงตนยึดมั่นในความถูกต้องต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ (3) มีวินัย คือ การควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ใจ ของตนเองให้เรียบร้อยดีงาม โดยปฏิบัติตามกฎระเบียบ กติกา ข้อบังคับของสังคม (4) ใฝ่เรียนรู้ คือ มีความตั้งใจ ใฝ่รู้ ใคร่ศึกษา ในการแสวงหาความรู้สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งจากภายในและภายนอก (5) อยู่อย่างพอเพียง คือ การดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุ มีผล มีความรอบคอบ มีคุณธรรม และภูมิคุ้มกัน โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (6) มุ่งมั่นในการทำงาน คือ มีความขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติงาน หรือหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบด้วยความวิริยะอุตสาหะ เพื่อให้งานบรรลุตามเป้าหมาย (7) รักความเป็นไทย คือ ตระหนักและเห็นความสำคัญของความเป็นไทย มีความภาคภูมิใจ ในการอนุรักษ์ สืบสาน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม และใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม (8) มีจิตสาธารณะ คือ การมีจิตคิดที่จะก่อประโยชน์เพื่อส่วนรวม ด้วยความเต็มใจ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554)

จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นคุณธรรม จริยธรรมที่บูรณาการอยู่ในการจัดการเรียนรู้ ตามมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด ทั้งนี้คุณลักษณะเหล่านี้ได้กำหนดเป็นส่วนหนึ่งของเกณฑ์การจบหลักสูตร ด้วยเหตุนี้ ในการจัดการเรียนรู้จึงต้องพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ควบคู่ไปพร้อมกัน

แนวคิดเกี่ยวกับโยนิโสมนสิการ

ความหมายของโยนิโสมนสิการ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2551) ได้กล่าวว่า ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาและฎีกาได้ไขความไว้ โดยวิธีแสดงไวพจน์ให้เห็นความหมายแยกเป็นแ่ง ๆ ดังต่อไปนี้

1. อุบายมนสิการ เป็นการคิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ การคิดอย่างมีวิธีหรือถูกวิธี หมายถึง การเข้าถึงความจริง สอดคล้องกับแนวสัจจะ ซึ่งทำให้รู้สภาวลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย
2. ปถมนสิการ เป็นการคิดถูกทาง ต่อเนื่องเป็นลำดับ หมายถึง ความคิดที่เป็นระเบียบตามหลักเหตุผล ไม่ยุ่งเหยิงสับสน จิตไม่แว็บติดพันในเรื่องนี้ แต่เพียงกลับเตลิดไปคิดอีกเรื่องหนึ่ง จิตยุ่งเหยิงนี้กระโดดไปมา ไม่เป็นขั้นเป็นอัน แต่รวมทั้งความสามารถในการชักความนึกคิดไปสู่แนวทางที่ถูกต้อง
3. การณมนสิการ เป็นการคิดอย่างมีเหตุผล เป็นการสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุ ปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุ ให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องตามลำดับ
4. อุปปาทกมนสิการ การคิดการพิจารณาให้เกิดกุศลธรรม เช่น การพิจารณาที่ทำให้มีสติ หรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, 2544) ให้ความหมายของโยนิโสมนสิการว่า การทำไว้ในใจโดย แยกกาย การพิจารณาโดยแยกกาย และโยนิโสมนสิการ คือ ความเป็นผู้ฉลาดในการคิด คิดอย่างถูกวิธี ถูกระบบ พิจารณาไตร่ตรองลึกกลงไปจนถึงรากถึงโคน แล้วสกัดออกมาเป็นองค์ความรู้ได้ว่า สิ่งใดควร สิ่งใด ไม่ควร สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี เป็นต้น และโยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการพิจารณาทางปัญญาสำหรับวิเคราะห์ ข้อมูล เป็นแหล่งก่อเกิดแห่งความเห็นชอบ ประกอบด้วยเหตุด้วยผล เป็นวุฑฒิธรรม คือธรรมเป็นเครื่องเจริญ ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามในชีวิต

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2545) กล่าวถึง โยนิโสมนสิการ มาจากคำว่า “โยนิโส” แปลว่า เหตุ ต้นเหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิดปัญหา อุบาย วิธีการ และ “มนสิการ” แปลว่า การทำในใจ การคิดการคำนึง ใส่ใจ พิจารณา เมื่อรวมเป็นโยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำในใจโดยแยกกาย

ทิสนา แคมมณี (2540) กล่าวถึง โยนิโสมนสิการไว้ว่า “การคิดเป็น” คือ การที่บุคคลรู้จักมอง รู้จัก พิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาพความเป็นจริง โดยคิดตามเหตุตามปัจจัย สืบค้นตั้งแต่ต้นเหตุตลอดไปจนถึงผล สุดท้ายที่เกิด วิเคราะห์แยกแยะออกให้เห็นถึงสภาพที่เป็นจริง คิดตามความสัมพันธ์ที่สืบทอดจากเหตุโดยไม่ เอาความรู้สึกอุปทานของตนเองเข้าไปจับหรือครอบคลุม บุคคลนั้นจะสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่าง เหมาะสมด้วยวิธีการแห่งปัญญา

สรุปได้ว่า โยนิโสมนสิการ คือ การกระทำในใจโดยแยกกาย การคิดพิจารณาอย่างละเอียด ถี่ถ้วน และลึกซึ้ง หรือการคิดที่ถูกต้อง มีระเบียบและสร้างสรรค์ โดยเป็นการคิดที่ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นตัวกำกับ

ซึ่งทำให้สามารถคิดเป็น วิเคราะห์เป็น โดยคิด และวิเคราะห์ได้อย่างถูกวิธี มีระบบ ระเบียบ ต่อเนื่องกัน คิดจากเหตุไปหาผล เชื่อมโยงกันภายใต้พื้นฐานของคุณธรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ และการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ

สะอาด ภิญโญศรี (2552) โยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการคิดที่เกิดจากการฝึกฝนอารมณ์ทางด้านจิตใจ เพื่อให้เกิดปัญญาในขั้นสูง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการขจัดอวิชชาและตัณหาที่เกิดขึ้นในจิตใจของปุถุชนคนทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการคิดของปุถุชนนั้น อวิชชาและตัณหามักจะมาคู่กันเสมอ แต่ในบางครั้งอวิชชาแสดงออกมาเป็นตัวหลัก ตัวตัณหาแสดงออกมาเป็นตัวแฝง บางครั้งตัณหาแสดงออกมาเป็นตัวหลัก ตัวอวิชชาเป็นตัวแฝง ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาในปัจจุบัน ที่เน้นกระบวนการคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมไทยเน้นบรรยากาศที่เรียบง่ายเป็นกันเอง มีลักษณะที่เหนียวโน้มจิตใจให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรักใคร่ และมีความเลื่อมใส

กิตติ พัฒนตระกูลสุข (2542) ได้กล่าวถึงความสำคัญของโยนิโสมนสิการไว้ว่า การจะพัฒนากระบวนการเรียนการสอนอะไรสักอย่างขึ้นมาใหม่ นักการศึกษาหมกมองไปที่ประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งการมองประเทศเหล่านั้นมองในลักษณะศึกษาข้อดีข้อเสีย เพื่อนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไทย มีการมองเพื่อเอาแบบอย่าง แท้จริงแล้วสังคมไทยมีหลักพุทธศาสนาที่กล่าวถึง การรู้จักคิด รู้จักพิจารณา ที่เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” คือ การสอนให้รู้จัก คิดเป็น คิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลคิด ในทางที่จะเข้าถึงความจริงทั้งหลาย คิดในทางที่จะทำให้รู้จักใช้สิ่งทั้งหลายให้เป็นประโยชน์ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การเรียนการสอนให้นักเรียนในสังคมไทยไม่ค่อยส่งเสริมโยนิโสมนสิการเท่าที่ควร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, 2549) ได้กล่าวถึงโยนิโสมนสิการว่า เมื่อใดที่เด็กมีโยนิโสมนสิการอย่างแท้จริงแล้ว เด็กจะสามารถเอาประโยชน์ได้จากทุกสิ่งทุกอย่าง แม้แต่จากสิ่งที่เลวที่สุด เพราะโยนิโสมนสิการไม่ว่าจะมีวิธีคิดแบบใดก็ตามแต่ ก็มีสาระสำคัญสองอย่างคือ (1) สามารถมองและคิดพิจารณาให้เข้าถึงความจริงของสิ่งนั้น (2) สามารถเห็นประโยชน์จากสิ่งนั้น ๆ ได้ ไม่ว่ามันจะเลวร้ายแค่ไหน ก็เรียนรู้เอามาใช้ได้ จะต้องทำสองอย่างที่ว่านี้พร้อมกัน ถ้าใช้หลักนี้จะพัฒนาเด็กได้ผลหลายอย่าง ฉะนั้นโยนิโสมนสิการจึงเป็นองค์หลักของการศึกษาที่จะต้องเน้นกันอยู่ตลอดเวลา

สุคนธ์ สินธพานนท์ (2551) ได้กล่าวถึงความสำคัญของโยนิโสมนสิการไว้ว่า เป็นวิธีการคิดที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อขจัดอวิชชา และบรรเทาตัณหา กล่าวคือ ผู้รู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการ ย่อมจะมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เป็นผู้ที่คิดเป็น คิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งจะเป็นทางที่เข้าถึงความจริงทั้งหลาย ทำให้รู้จักใช้สิ่งทั้งหลายให้เป็นประโยชน์ ถ้าบุคคลทุกคนคิดเป็น ย่อมคิดในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่ปล่อยใจให้หลงไหลเพลินเพลินในวัฒนธรรมจากภายนอกที่หลงไหลเข้ามา ซึ่งในสภาพการณ์ปัจจุบันมีการพัฒนาเทคโนโลยีในทุกด้านตลอดทั้งเป็นยุคข้อมูลข่าวสาร ความเจริญทางด้านวัตถุเป็นสิ่งเร้าช่วยให้บุคคลหลงไหลไปกับความยั่วยวนต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามา ถ้าบุคคลคิดเป็น ย่อมเกิดปัญญาไม่ปล่อยใจให้เพลินเพลินหลงไหลในความสำเร็จต่าง ๆ ในโลกสมมติกับเห็นคุณค่าและโทษของมัน มีปัญหาในการสลัดสิ่งไม่ดีออกไป อีกทั้งรู้จักคิดที่จะดำรงชีวิตให้ตั้งอยู่ในทิศทางที่เหมาะสม

จากแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของโยนิโสมนสิการ พบว่า โยนิโสมนสิการมีความสำคัญเนื่องจากการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นวิธีคิดชนิดหนึ่ง หรือเทคนิคอย่างหนึ่งที่จะทำให้เกิดการคิดเช่นเดียวกันกับการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ ทำให้เกิดความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ได้ง่ายและฉับไว รู้เท่าทันต่อประสบการณ์ต่อวัฒนธรรมต่อสิ่งที่ถ่ายทอดหลังไหลเข้ามา ไม่ว่าจะจากอดีตของตนหรือจากที่อ่านภายนอกก็ตาม แล้วพิจารณาหาทางทำให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม

การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ

ก่องแก้ว เจริญอักษร (2539) ได้เสนอรูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวโยนิโสมนสิการ ดังนี้

1. ผู้สอนตั้งจุดประสงค์การเรียนรู้ว่า ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาทางด้านจิตใจและปัญญา หรือเรียกว่า “ความรู้สึกรู้จักคิด” ไปในแนวทางที่ดี และสามารถเข้าถึงความรู้ได้ตามความถนัดของตนโดยการแสดงเจตคติเป็นข้อเขียน

2. ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นการส่งเสริมปัจจัยเกื้อหนุนการศึกษาตามแนวพุทธ 2 ประการ ดังนี้

2.1 ปัจจัยภายนอก หมายถึง การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ได้แก่ การสร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนเกิดการใฝ่รู้ใฝ่คิด ทำให้เกิดศรัทธา และเกิดความรักในความรู้ที่ได้จากการศึกษาผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้ เช่น การเยี่ยมชมความงามของวัดและพระสงฆ์ และกิจกรรมการฝึกสมาธิเพื่อให้จิตสงบ กิจกรรมทั้งสองช่วยสร้างศรัทธาต่อการเรียนเป็นอันมาก

2.2 ปัจจัยภายใน หมายถึง การฝึกใช้ความคิดพิจารณา ผู้สอนกำหนดสิ่งให้ผู้เรียนพิจารณา และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนพิจารณาสิ่งที่ได้สัมผัสจากการศึกษาเองตามลำพังอีกด้วย กิจกรรมการฝึกใช้ความคิดทั้งสองมีผลให้ผู้เรียนแสดงความเห็นสิ่งที่ได้สัมผัสและพิจารณาแล้ว โดยใช้เหตุผลตามหลักธรรม

3. การจัดสรรปัจจัยภายนอก และภายในควบคู่กัน คือ การจัดสิ่งแวดล้อมในการเรียนที่ดี และการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดของตนเอง ทั้ง 2 ประการนี้ ส่งเสริมเกื้อหนุนกิจกรรมการเรียนรู้ให้เป็นไปตามจุดประสงค์ คือ สามารถพัฒนาจิตและปัญญาไปในทางที่ดีงามได้ และผู้เรียนสามารถที่จะควบคุมตัวเองให้ใช้เหตุและผลมากกว่าการใช้ความรู้สึก แสดงว่า ถ้าผู้สอนส่งเสริมให้พัฒนาปัญญาได้ ย่อมมีผลต่อการพัฒนาจิตของนักเรียนได้อย่างสำคัญ

4. แบบฝึกหัด ผู้สอนออกแบบการเรียนรู้โดยการให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิด พิจารณา และนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม มาใช้ประกอบการเรียนการสอน เพื่อเน้นให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ การสร้างแบบฝึกหัด จึงต้องเชื่อมโยงกับเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว

สุนน อมรวิวัฒน์ (2542) ได้สรุปไว้ว่า คุณลักษณะของกระบวนการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธศาสตร์ ดังนี้

1. กระบวนการพัฒนาปัญญา มีความสมบูรณ์โดยตลอด คือ จุดหมายและระดับ ได้แก่ โลกีย์ปัญญา และโลกุตระปัญญา มีขั้นเริ่มต้น คือ สัจญาและศรัทธา มีวิธีดำเนินการที่เน้นการทดลองฝึกปฏิบัติและพิสูจน์ความจริงของสาระการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2. กระบวนการพัฒนาปัญญา มีลักษณะบูรณาการ คือ ฉายภาพรวมของบัณฑิตและอธิบายให้เห็นความผสมกลมกลืนขององค์ประกอบปัจจัยต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดปัญญา เช่น ทาน ศีล ภาวนา ศรัทธา โยนิโสมนสิการ การเว้นชู้ ทำดี จิตบริสุทธิ์ ปรีชาดี ปฏิบัติ ปฏิเวธ เป็นต้น

3. กระบวนการพัฒนาปัญญา มีลักษณะพัฒนาการที่ก้าวเวียน มิใช่การพัฒนาแบบขั้นบันไดตรง ๆ เพราะความเจริญงอกงามทางปัญญา มีลักษณะที่สัมพันธ์กันตั้งแต่จุดเริ่มจุดก้าวและจุดผ่านขึ้นไป พระบรมศาสดาสัมมาพุทธเจ้าทรงเป็นนักวางระบบและระดับความรู้ที่ละเอียดลึกซึ้งที่สุด

4. กระบวนการพัฒนาปัญญา มีลักษณะที่หยั่งรากลึกกลงด้วยมิใช่พุ่งขึ้นอย่างเดียว

5. กระบวนการพัฒนาปัญญา ตามนัยของพระพุทธศาสนา เน้นการสร้างแรงจูงใจและสิ่งเร้า (ศรัทธา) และการฝึกฝนตนเอง แต่เมื่อเกิดสมาธิและปัญญาแล้วต้องละสิ่งเร้าที่เสีย เหลือแต่ปัญญาและองค์ความรู้ทุกอย่างที่มนุษย์ได้เรียนรู้ต้องมีสติกำกับและมีแนวทางปฏิบัติที่ขอบธรรม คือ มรรคมีองค์แปดเสมอ

6) กระบวนการพัฒนาปัญญา ตามนัยของพระพุทธศาสนา มิได้มุ่งหมายเพียงได้เกิดปัญญาเท่านั้น แต่อุดมการณ์สูงสุด คือ การใช้ปัญญาปฏิบัติให้เกิดอิสรภาพอันสมบูรณ์ คือ อิสรภาพจากสิ่งแวดล้อมภายนอก และอิสรภาพในจิตใจของตนเอง

จากจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ ผู้เขียนสามารถสรุปเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ดังต่อไปนี้

หลักการ

ครูผู้สอนสามารถนำหลักโยนิโสมนสิการไปพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ได้ทั้งในและนอกสถานศึกษา ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยยึดหลักโยนิโสมนสิการ 10 วิธี โดยเน้นวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบคุณ-โทษ และทางออก และวิธีคิดแบบอุบาย ปลุกเร้าคุณธรรม ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติบ่อย ๆ อย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย พร้อม ๆ กับจุดเน้นของเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและกลุ่มสาระการเรียนรู้

1. ขั้นนำ

ครูควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และเร้าให้ผู้เรียนเกิดความสนใจต่อการเรียน จัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนให้เอื้อต่อการใฝ่รู้ใฝ่คิด เกิดความรักในความรู้ที่ได้ศึกษากิจกรรมที่จัดให้ แจ่มจุดประสงค์ของการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ของตนเอง แล้วนำเสนอหรือยกตัวอย่างเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาเป็นกรณีตัวอย่าง พร้อมแนะนำหลักวิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ 10 วิธี ที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ สำหรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน พร้อมทั้งนำเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ เช่น สื่อการเรียนการสอน

2. ขั้นสอน

2.1 เสนอเนื้อหาสาระสำคัญของบทเรียน กำหนดสิ่งให้ผู้เรียนพิจารณา และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนพิจารณาสิ่งที่ได้สัมผัสจากการศึกษาด้วยตนเอง

2.2 แนะนำแหล่งค้นคว้าข้อมูล

2.3 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จริง รู้ชัด ตามหลักโยนิโสมนสิการ และสามารถนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างสร้างสรรค์

2.4 จัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ลงมือปฏิบัติ และสรุปความคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ

2.5 ฝึกการสรุปประเด็น และนำเสนอข้อมูลความรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

3. ขั้นสรุป

3.1 ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้

3.2 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปผลการปฏิบัติ

3.3 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปบทเรียน

3.4 ครูประเมินผลไปพร้อม ๆ กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จากการสังเกตพฤติกรรม การอภิปรายเหตุผล การแสดงความคิดเห็นของนักเรียน และการประยุกต์ใช้ความรู้

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ คือ ผู้เรียนจะพัฒนาทักษะทางการคิด การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม ตลอดจนนำความรู้และความเข้าใจไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

สรุป

การจัดการเรียนรู้ เป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพและสมรรถนะตามที่หลักสูตรกำหนด และเพื่อให้การจัดการเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนาผู้เรียน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้สิ่งต่าง ๆ ตามกระบวนการเรียนรู้ที่เขาค้นคว้า ร่วมกับกิจกรรมในชั้นเรียน ดังนั้นครูผู้สอนจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการ แนวคิด และจุดเน้นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เป็นพลเมืองดีของสังคมและประเทศชาติ

การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้ทั้งในและนอกสถานศึกษา ด้วยการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ คือ จัดการเรียนรู้โดยเน้นวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบคุณ-โทษ และทางออก และวิธีคิดแบบอุปาย ปลูกเร้าคุณธรรม ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติบ่อย ๆ อย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย พร้อม ๆ กับจุดเน้นของสถานศึกษา และกลุ่มสาระการเรียนรู้ สามารถสร้างเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียนทั้ง 8 ประการ ได้แก่

ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ความซื่อสัตย์สุจริต มีวินัยใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มีความมุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการพัฒนาจิตและการคิดอย่างถูกต้องและยังส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตไปในทางที่ดีงาม

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2554). *แนวทางการพัฒนา การวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2560). *แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2560-2579*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กรุงเทพฯ: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- ก่องแก้ว เจริญอักษร. (2539). การสอนแนวโยนิโสมนสิการ : กิจกรรมแบบฝึกหัดและคุณธรรม. *วารสารครุศาสตร์*, 24(3): 23 – 35
- กิตติ พัฒนตระกูลสุข. (2542). ข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับ Constructivism โยนิโสมนสิการ. *วารสารคณิตศาสตร์*, 42(485) 21-25.
- ทศนา เขมมณี. (2540). *ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไอเดียน สแควร์.
- ประกาศิต อานุภาพแสนยากร. (2555). *การจัดการเรียนรู้*. มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9). (2544). *ภาษาธรรม*. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). *การดูแลสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2549). *พุทธธรรม: ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- _____. (2551). *พุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2557). *คู่มือการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*. ปทุมธานี: ศูนย์เรียนรู้การผลิตและจัดการธุรกิจสิ่งพิมพ์ดิจิทัล.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์. (2542). *การพัฒนาหลักสูตรสถานต่อที่ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: เลิฟแอนด์ ลิฟเพรส.
- วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒผล. *หัวใจของการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2563.
- สะอาด ภิญโญศรี. (2552). *การพัฒนาความสามารถด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย โดยใช้รูปแบบการสอนแบบโยนิโสมนสิการ* (ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม.). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545.
- สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2558). *วิกฤติเด็กไทยในปัจจุบัน*. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2564, จาก www.lasallechote.ac.th.
- สุคนธ์ สินธพานนท์. (2551). *การวัดผลการศึกษา*. ภาพสินธุ์: ประสานการพิมพ์.
- สุมน อมรวิวัฒน์. (2530). *การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- _____. (2542). *การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ : ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์*. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุวิทย์ มูลคำ. (2549). *การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการคิด*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2545). *20 วิธีการจัดการเรียนรู้ : เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมค่านิยมและการเรียนรู้โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- Hills, P. J. A. (1982). *Dictionary of education*. London: Routledge & Kegan Payi.